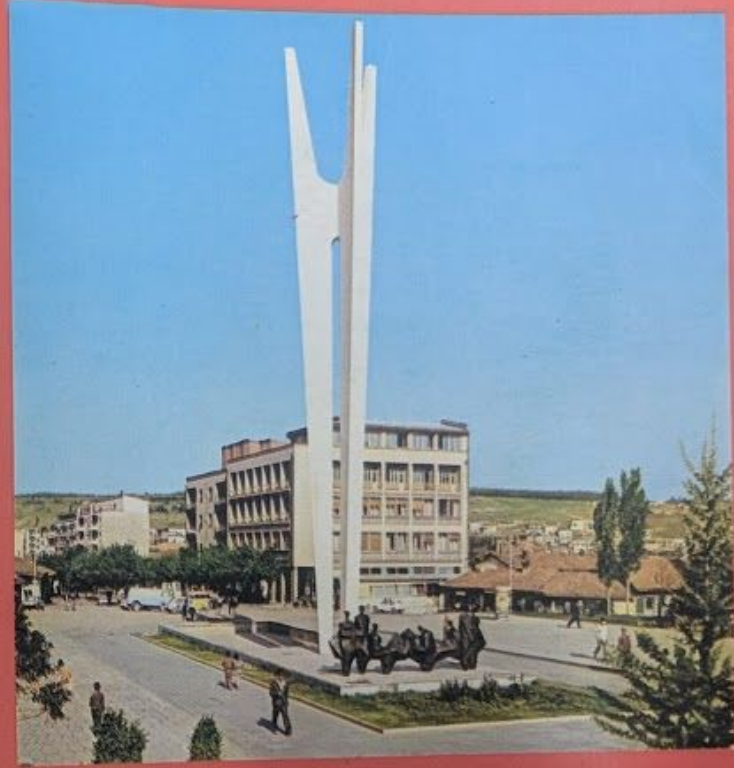

KOSOVO

SPOMENICI REVOLUCIJE

SPOMENICI REVOLUCIJE

KOSOVO

Prof. dr Ali Hadri

Spomenici revolucije

Kosovo

Turistički vodič

AUTOR TEKSTA

Prof. dr Ali Hadri (Kosovo u socijalističkoj revoluciji)

RECENZENTI

Milutin Folić
Gojko Jokić

IZDAVAČ

Turistički savez Kosova

Za IZDAVAČA

Smajo Jusufi

REDAKCIJSKA I TEHNIČKA OPREMA

„Turistička štampa“, Beograd, Knez Mihailova 21

UREDNIK

Ivan Gajić

LIKOVNO-GRAFIČKA OPREMA

Miša Martinović

ORGANIZACIJA

Tanja Rović

TIRAŽ

50.000 primeraka na srpskohrvatskom i albanskom jeziku
Priština 1978.

ŠTAMPA

BIGZ, Beograd

Tito u Prištini

„Sa Titom istorija je prestala da za nas bude mačeha. Sa Titom smo počeli i uspešno izvojevali pravu borbu za nacionalno i socijalno oslobođenje. Sa Titom je za narod Kosova počelo proleće jedne nove epohe. Sa Titom smo preskočili vekove. Tito je naše pesme početak. U Titu smo prepoznali sebe, jer s njim smo ovo što jesmo, što bivamo i čemu težimo“.

(M. Bakali)

Kosovo, kao socijalistička autonomna pokrajina, neraskidivo je vezana sa svim procesima socijalističke i samoupravne Jugoslavije, te je moćan beočug u snažnom lancu bratstva i jedinstva svih naših naroda i narodnosti.

Nastala posle duge i teške revolucionarne borbe, ova pokrajina je plod zajedničkih želja Albanaca, Srba, Crnogoraca, Turaka i svih onih koji ovde žive, rade i stvaraju. Stvoreno danas doneće još bolju sutrašnjicu.

Vreme koje je prethodilo priča je o surovoj sudbini obespravljelog čoveka, uvek podjarmljenog i ugnjetenog. Kazivanje je to o vlastodržcima čija je prva briga bila da zavade narod Kosova, uvereni da će tako najsigurnije vladati.

U tom trajanju večne su ideje i težnje revolucionarno nadahnute. Lako ih je videti i kada se samo ovlaš pogledaju i hronološki poređaju događaji.

Zbog toga su uočljive i mnoge specifičnosti, osobenosti na Kosovu, koje je između dva svetska rata najzaostaliji i najugnjeteniji deo Jugoslavije. Posebno težak bio je položaj Albanaca. Ta činjenica uvek je bila prisutna u svim akcijama koje je pokretala Komunistička partija Jugoslavije pre rata, u danima ustanka i narodnooslobodilačke borbe, a kojima je glavni cilj bio da se na antifašističkim i slobodarskim pozicijama svrstaju svi narodi. Jer, aprilski rat je zatekao Kosovo sa nerešenim socijalnim i nacionalnim pitanjima, nepodnošljivim položajem albanske narodnosti i međunacionalnim šovinizmom koji je okupator podsticao. Zbog toga narodnooslobodilačka borba ima svoje posebne određenosti uslovljene ovdašnjim prilikama; no, ovo obogaćuje taj jedinstveni jugoslovenski proces.

Narodnooslobodilački rat bio je najbolja kovačnica bratstva i jedinstva na Kosovu. To potvrđuju mnoge akcije rodoljuba i stalne borbe partizanskih jedinica, koje od kraja 1944. do maja 1945. godine imaju u svojim redovima 50.000 boraca.

Iz svega toga je iznikla današnjica — Socijalistička autonomna pokrajina Kosovo sa 1.470.000 stanovnika (po popisu 1971. godine), od kojih su 73,8 odsto Albanci, 18,4 odsto Srbi, 2,5 odsto Crnogorci, 2,1 Muslimani, 1,2 Turci, 1,2 Romi i 3,2 odsto ostali. Preobražaj koji je doživelo Kosovo u posleratnim godinama prisutan je na svakom koraku.

KOSOVO U SOCIJALISTIČKOJ REVOLUCIJI

Socijalistička revolucija na Kosovu, koju je predvodila Komunistička partija Jugoslavije, imala je svoje posebnosti proistekle iz određenih odnosa još od završetka prvog svetskog rata.

Između dva svetska rata. — Posle završetka prvog svetskog rata Kosovo ulazi u sastav Kraljevine SHS, odnosno Kraljevine Jugoslavije, u kojoj je najzaostaliji kraj. Svojom privrednom i kulturnom politikom buržoazija je onemogućila njegov normalan razvitak. Smatrala je ovo područje naseljeno pretežno „anacionalnim“ — albanskim življem. Njegova zaostalost nije bila posledica samo nepravilne politike velikosrpske buržoazije, već i stanja nasleđenog od vekovne turske vladavine.

Zaostalost se ispoljavala u svim vidovima života — ekstenzivnoj poljoprivredi, nerazvijenoj industriji, neiskorišćenim energetske izvorima, primitivnom zanatstvu i saobraćaju, nerazvijenom školstvu, malom broju albanske dece i omladine u školama, velikoj nepismenosti stanovništva, niskom stupnju prosvetavanja uopšte.

Za ovaj kraj nisu karakteristični samo privredna i kulturna zaostalost i malobrojnost radničke klase, već i nerešena socijalna pitanja — socijalna beda radnika i nepravedno rešenje agrarnog pitanja, što je predstavljalo najosetljiviji problem, jer su siromašne seljačke mase činile najveći deo stanovništva.

U najtežem položaju su bili Albanci. Njima ne samo što nisu bila priznata osnovna demokratska i nacionalna prava, već je srpska buržoazija nastojala da ih asimiliše i denacionalizuje.

Aprilski rat 1941. godine zatekao je Kosovo sa zaostalom materijalnom bazom i nadgradnjom, malobrojnomo radničkom klasom, nerešenim socijalnim i nacionalnim pitanjima, nepodnošljivim položajem albanske narodnosti i međunacionalnim šovinizmom.

Na Kosovu je obnovljena, učvršćena i konsolidovana organizacija KPJ do 1941, a 1937. godine formiran je Oblasni komitet za Kosovo i Metohiju. Zahvaljujući politici Narodnog fronta komunisti Kosova su uspeli da ostvare uticaj na nacionalnosti ovog kraja, što je bilo značajno za njihovo uključivanje u NOP.

Fašistička okupacija i podela Kosova. — Posle kapitulacije Jugoslavije, aprila 1941. godine, Kosovo su okupirali i podelili nemački, italijanski (najveći deo) i bugarski okupatori.

Rat je vreme teških, složenih i specifičnih uslova. Svaki okupator ima svoju upravu, odnosno kvislinšku vlast. Na italijanskom i bugar-

skom delu uspostavljena je administracija po ugledu na onu u Albaniji i Bugarskoj.

Posle kapitulacije Italije Nemci su okupirali „Veliku Albaniju“, pa i Kosovo.

DANI BORBE

Za vreme drugog svetskog rata razvila se na Kosovu narodnooslobodilačka borba koju je organizovala i vodila Komunistička partija Jugoslavije, odnosno Oblasni komitet KPJ za Kosovo i Metohiju. Još od početka — u duhu linije CK KPJ — Oblasni komitet postavlja tu borbu na zdrave odnose, neprekidno razvijajući i organizujući narodnooslobodilački pokret i oružanu akciju.

Narodnooslobodilački pokret na Kosovu deo je celog oslobodilačkog pokreta Jugoslavije, sa svim njegovim karakteristikama, jedinstvenom strategijom i taktikom kojom rukovodi radnička klasa sa KPJ na čelu. Međutim, razvijajući se u posebnim i teškim lokalnim uslovima, ovaj pokret ovde ima i svoje specifičnosti. To ne osiromašuje već, naprotiv, obogaćuje ovaj jedinstveni jugoslovenski proces.

Specifična obeležja oslobodilačkog pokreta naroda Kosova proističu od nasleđenog stanja iz kraljevine Jugoslavije i teških objektivnih i subjektivnih uslova u doba fašističke okupacije. Podela Kosova na tri okupacione zone, demagoška politika okupatora i kvislinških i nacionalističkih snaga, iluzija o oslobođenju kod jednog dela albanskih masa, kao i antijugoslovensko raspoloženje zbog teškog položaja u buržoaskoj Jugoslaviji, međunacionalne suprotnosti, šovinistička mržnja, strah od povratka na staro stanje i jaka podrška koju je pružao okupatoru deo trgovaca, begova, aga, bajraktara i intelektualaca — bili su velika prepreka bržem razvoju NOP-a i oružane borbe.

Delujući u sredini u kojoj se uvrežila nacionalna mržnja nasleđena iz vremena turske vladavine i buržoaske Jugoslavije, podstreknuća fašističkom demagoškom politikom, KPJ je na Kosovu uložila sve snage da se narodi ovog kraja zbliže i jedinstveno bore za nacionalno i socijalno oslobođenje.

Organizacija KPJ posvetila je veliku pažnju okupljanju masa u NOP, posebno albanskih, koje su predstavljale najveći deo stanovništva u ovom kraju, kao i pripremanju masovnog oružanog ustanka protiv okupatora i njegovih slugu. Kada su sazreli objektivni i subjektivni uslovi, ta nastojanja su urodila plodom.

KPJ u ovom kraju prihvatila se oružanog ustanka protiv fašista i borila se protiv njih, imajući pri tom u vidu i specifične, teške objektivne i subjektivne uslove.

Prva Kosovsko-metohijska brigada

Početak oružanog ustanka

Krajem juna 1941, posle napada Nemačke na Sovjetski Savez, održano je savetovanje Oblasnog komiteta KPJ za Kosovo i Metohiju. Ono je teklo u duhu majskog savetovanja CK KPJ, čije je direktive preneo sekretar Oblasnog komiteta Miladin Popović, posle povratka iz Beograda gde se sastao sa drugom Titom. Donesene su značajne odluke: da se populariše Sovjetski Savez, pripremi teren za akcije, ojačaju oslabljene organizacije, pronađu nove forme rada na okupljanju naroda za borbu protiv okupatora, da se formiraju partizanski odredi koji će biti začeci buduće vojske, i pojača rad s omladinom.

Savetovanje je značajno ne samo za jačanje partijskih organizacija, već i za organizovanje NOP-a.

Nešto kasnije, na sastanku Oblasnog komiteta KPJ 7. jula 1941, formiran je Vojni komitet, koji je imao zadatak da vrši pripreme za početak oružane borbe.

Oblasni komitet je naložio Mesnom komitetu KPJ za Kosovsku Mitrovicu da sprovede direktivu CK KPJ o onesposobljavanju rudnika Trepča. Mesni komitet je izradio i plan akcije: da digne u vazduh dva najudaljenija stuba žičare i na taj način za duže vreme da onemogući transport rude; da grupu rudara koja će izvršiti akciju

K. Mitrovica: Spomenik Rudarskoj četi

vodi član MK Dane Brkljač; da grupa posle izvršenog zadatka produži za Kopaonik, u bazu; da se istovremeno pripremaju grupe i pojedinci iz rudnika i grada koji će otići na Kopaonik radi formiranja odreda.

Pripreme su odmah otpočele. Nabavljen je eksploziv, a grupa rudara koja je određena za ovu akciju odlazila je nekoliko puta na teren radi izvršenja plana. Od izrezanih gvozdениh cevi napravljene su primitivne bombe.

Oružana akcija na žičari „Trepča“ izvršena je 30. jula 1941. u 23,30 časova. Nju je izvela grupa od sedam rudara (svi su poginuli u toku rata). Od eksplozije mina potpuno je oštećen jedino stub 14, a druga dva neznatno, pošto je eksplodiralo samo po jedno punjenje. Porušeni stub je popravljen posle 12 časova.

Ova oružana akcija je važna što simboliše početak oružane borbe na Kosovu. Imala je i politički i propagandni značaj — pokazala je da okupator ne može biti miran ni na ovom području.

Formiranje partizanskih jedinica

Oblasni komitet i partijske organizacije ostvarivali su odluke junskog savetovanja o partizanskim odredima. Posle formiranja Vojnog komiteta stvaraju se prve diverzantske desetine i grupe, koje kasnije prerastaju u čete, bataljone i odrede.

Šarplaninski partizanski odred

Prvi je formiran Kopaonički partizanski odred kod sela Stanulovića, 7. avgusta 1941. godine. Njegovo jezgro sačinjavali su rudari Trepče. Jedna od njegovih značajnih akcija je i borba za oslobodjenje Raške. Deo boraca ovog odreda priključio se Prvoj proleterskoj brigadi.

U jesen 1941. godine KPJ u Peći formirala je Metohijski narodnooslobodilački partizanski odred, sa oko 780 ljudi. Od dela ovog odreda, krajem novembra 1941, formiran je Dobruški partizanski odred. On je zajedno sa Vitomiričkim bataljonom vodio borbu protiv bande pljačkaša, koje su napale Dobrušu i Vitomiricu.

Diverzantske grupe, desetine, čete i druge partizanske jedinice, formirane su i u ostalim delovima Kosova. Među njima značajno mesto ima Kosovski partizanski odred, sa 1.217 ljudi, uglavnom iz Prištine i okoline.

Partizanski odredi formirani su septembra 1942. godine. Već 27. septembra je stvoren i odred „Zejnel Ajdini“. Ovaj odred, kao i oni

koji su kasnije nastali, odigrali su značajnu ulogu u razvoju NOP-a i oružane borbe protiv okupatora, u širenju bratstva i jedinstva i okupljanju albanskih masa uz geslo da nema povratka na staro i da se samo borbom može izvojevati sloboda.

Odred „Zeinel Ajdini“ izvršio je niz akcija na teritoriji Kosova i van njega. Počeo je malim diverzijama — sečenjem telefonskih stubova i veza. Prvu značajnu akciju izveo je 19. oktobra 1942, kada je, s delovima Vranjskog NOP odreda, napao rudnik u selu Lojanu kod Preševa. Bugarska straža je proterana, zaplenjena veća količina namirnica, novca i eksploziva i spaljena rudnička arhiva. Odred je, uz pomoć pozadine, ometao saobraćaj na linijama Gnjilane—Vranje—Niš i Uroševac—Skoplje—Priština.

Trećeg januara 1943. preduzeo je najveću oružanu akciju na području Kosova u toku narodnooslobodilačkog rata — napad na italijansku motorizovanu kolonu kod sela Crnoljeva, na putu Prizren—Uroševac. U borbi je ubijen 21 italijanski vojnik i kapetan karabinjerije u Prizrenu. Odred je imao samo jednu žrtvu — poginuo je borac Abdulah Šabani, komunista i radnik iz Kosovske Mitrovice. Zbog nailaska jačih italijanskih snaga odred je morao da se povlači. Akcija u Crnoljevu imala je velikog odjeka u masama na Kosovu. Okupator je odgovorio represalijama.

Posle ove akcije partizanski odred „Zeinel Ajdini“ podeljen je na dva odreda — „Zeinel Ajdini“ i „Emin Duraku“.

Odred „Emin Duraku“ izveo je niz akcija, od kojih su dve od posebnog značaja. Marta 1943. godine kod Šen Merije napao je italijansku kolonu — tom prilikom je ubijeno 25 Italijana, još toliko ranjeno i zapaljeno nekoliko kamiona. Odmah zatim odred je krenuo u Gornji Livoč kod Gnjilana, gde ga, 26. aprila, opkoljava 2.000 karabinjera i kvilinga. Štab je uspeo da odred izvuče iz obruča.

Antifašističke demonstracije

Sve do kapitulacije Italije na Kosovu je primenjivana jedna posebna forma otpora prema okupatoru — antifašističke demonstracije. One su imale snažan odjek u masama i uticale na njihovo opredeljivanje za oslobodilačku borbu.

Od druge polovine 1941. godine korišćene su razne legalne forme za demaskiranje fašističkog okupatora i njegovih saradnika. Pojedini zborovi, čak i fašističke manifestacije, sabotirani su ili pretvarani u demonstracije. To se dogodilo u Prizrenu, povodom dana albanske zastave, i u Đakovici 28 novembra 1941. godine.

U antifašističkim demonstracijama u Đakovici učestvovalo je oko 4.000 ljudi. Njima su govorili komunisti ukazujući na neophodnost

Crnoljevo: Spomen-česma

borbe protiv fašizma ukoliko se želi nacionalno oslobođenje. Demonstranti su izvikivali parole protiv fašizma i cepali italijanske i albanske zastave sa fašističkim znacima. Okupator je protiv njih upotrebio vojsku.

Mesni komitet KPJ za Đakovicu organizovao je demonstracije 28. novembra 1942. godine. Govoreći demonstrantima komunisti su isticali potrebu oružane borbe protiv okupatora. I ovog puta, kao i godinu dana ranije, izvikivane su parole. Događaj je od dragocenog značaja, jer je uticao na stvaranje antifašističkog raspoloženja i doprineo širem prelaženju albanskih masa u đakovičkom kraju na pozicije NOP-a.

Komunisti organizuju antifašističke demonstracije takođe i u februaru 1943. u Prizrenu, Đakovici i Prištini. Na njima odjekuju pokliči: „Dole fašistički okupator!“, „Napolje okupator!“, „Hoćemo slobodu!“, „Živela sloboda!“, „Živelo jedinstvo albanskog, srpskog i crnogorskog naroda!“, „Živeli borci za slobodu — partizani!“ ... Demonstracije su okupile po nekoliko hiljada ljudi. U istorijskim

dokumentima s pravom se ističe da su bile veoma značajne jer su bile bitne za dalje širenje narodnooslobodilačkog pokreta na Kosovu.

Pogibija Borisa Vukmirovića i Ramiza Sadikua

Aprila 1943. godine Svetozar Vukmanović-Tempo došao je na Kosovo i uspostavio direktnu vezu između CK KPJ i Oblasnog komiteta. Pozvao je na sastanak u Prizren Borisa Vukmirovića, sekretara i Ramiza Sadikua, člana Oblasnog komiteta. Kada su, 7. aprila, hteli da krenu iz Đakovice, primetili su ih u Maloj čaršiji pripadnici fašističke grupe „Karta bjanka“. Streljani su tri dana kasnije u Landovici.

Pred fašistima Boro i Ramiz držali su se kao pravi revolucionari, iako su zverski mučeni. Posle njihovog ubistva okupator je smatrao da će narodnooslobodilački pokret na Kosovu biti dezorganizovan, jer su Vukmirović i Sadiku bili među njegovim glavnim rukovodiocima. Ali, prevario se. Za njima, simbolima bratstva i jedinstva, ostali su komunisti koji su nastavili borbu protiv fašizma do konačne pobeđe.

Pogibija Borisa Vukmirovića i Ramiza Sadikua predstavljala je ogroman gubitak za KPJ i narodnooslobodilački pokret Kosova. Ali njih dvojica su „... u toku dugogodišnje revolucionarne borbe ne samo pripremili zamene sebi, već su proširili partijske redove i vaspitali i pripremali veliki broj kadrova. Oni su neumorno radili na vaspitanju omladine i njenom pripremanju za odlučujuću borbu — narodnu revoluciju. Svojom aktivnošću dali su veliki doprinos političkoj mobilizaciji naroda Kosova i njihovom učešću u narodnooslobodilačkoj borbi...“

Narodnooslobodilački odbori

CK KPJ zauzeo je stav da se stvaraju narodnooslobodilački odbori, sa osnovnim zadatkom da mobilišu sve snage naroda protiv okupatora i njegovih saradnika.

Do druge polovine 1942. godine na Kosovu postoje narodnooslobodilački fondovi, a odbori se počinju formirati u drugoj polovini 1941. i prvoj polovini 1942. godine. Već krajem 1942. radi 81 narodnooslobodilački odbor sa ukupno 367 članova, a kasnije ih je sve više.

Oni su pozitivno uticali na dalji razvoj pokreta u ovim krajevima. Kao embrion novog doba pokazali su narodu u praksi da neće biti

povratka na staro, čega su se naročito plašile albanske mase, i da se nova vlast u suštini razlikuje i od stare i od kvislinške.

Narodnooslobodilački odbori su u ovim krajevima odigrali značajnu ulogu u raskrinkavanju okupatora i domaćih izdajnika. Doprineli su i boljem snabdevanju partizanskih odreda ratnim materijalom, odećom, obućom i sanitetskim potrebama i uključivanju novih boraca.

Delovali su pod specifičnim uslovima, jer sve do definitivnog oslobođenja u ovom kraju nije bilo slobodne teritorije, a reakcija je bila vrlo jaka. Pošto su se formirali i delovali na neoslobođenoj teritoriji, na području gde je stanovništvo u nacionalnom pogledu različito, narodnooslobodilački odbori su doprineli i razvijanju bratstva i jedinstva među Albancima, Srbima i Crnogorcima.

Formiranje Glavnog štaba

Krajem aprila 1943. godine, na Šari je formiran Glavni štab NOV i POJ za Kosovo i Metohiju, čiji je komandant Fadilij Hodža. Do tada je postojao Privremeni glavni štab (od oktobra 1942. godine).

Formiranje Glavnog štaba, koji je organizovao oružanu borbu i njom rukovodio, značajan je datum u istoriji narodnooslobodilačkog rata na Kosovu.

U to vreme sekretar Oblasnog komiteta KPJ bio je Pavle Jovičić.

GODINE USPONA

U drugom periodu (1943—1945) narodnooslobodilački pokret na Kosovu razvijao se brže, postajao je masovan i organizaciono potpuno oblikovan. U završnim borbama za oslobođenje nastaje prelomni moment u omasovljenju i konačnom organizacionom izgrađivanju NOP-a. Antifašistička omladina, najbrojnija organizacija pokreta, koja je novembra 1944. godine održala Prvu konferenciju USAOJ-a za Kosovo i Metohiju u Đakovici, prednjačila je u tome. I druge antifašističke organizacije nastavile su da se izgrađuju iz baze naroda.

Uporedo s razvijanjem i omasovljenjem narodnooslobodilačkog pokreta jačale su i revolucionarne oružane snage. Izgrađuje se i narodna vlast, stvaranjem sve većeg broja narodnooslobodilačkih odbora.

Svem u svemu značajan doprinos dale antifašističke organizacije, a posebno omladina koja se najbrojnije uključila u partizanske redove i u sve akcije.

Prva makedonsko-kosovska udarna brigada

Septembra 1943. godine Oblasni komitet je uputio Šarplaninski partizanski odred, koji je brojao oko 80 boraca, u pravcu Debra. Kosovski partizanski odred, formiran 22. oktobra 1943, zajedno sa Makedonskim bataljonom oslobodio je Kičevo.

Prva makedonsko-kosovska udarna brigada nastala je 11. novembra 1943, sačinjena od boraca iz Makedonije i sa Kosova: Makedonaca, Srba, Crnogoraca, Albanaca, Slovenaca i drugih. Imala je značajnu ulogu u razvijanju NOB. Proslavila se borbama u Makedoniji, Grčkoj i Albaniji.

U pravom smislu brigada bratstva i jedinstva, svojim boračkim sastavom i slavnim borbenim putem dala je veliki doprinos jačanju i širenju bratstva i jedinstva, kao i širenju bratske solidarnosti sa narodima susednih zemalja.

Oblasni narodnooslobodilački odbor

Odluke Drugog zasedanja AVNOJ-a imaju na Kosovu velikog političkog odjeka.

U to vreme postavilo se kao nužno — formiranje narodnooslobodilačkog odbora za Kosovo. Oblasni komitet KPJ izvršio je sve pripreme za osnivačku konferenciju. Ona je održana, u prisustvu 49 delegata, u Đakovičkoj Malesiji 31. decembra 1943. i 1. i 2. januara 1944. godine.

Na konferenciji je govoreno o uspesima NOP, o značaju Drugog zasedanja AVNOJ-a za ovaj kraj. Dato je i obrazloženje zašto treba formirati ovaj organ.

Konferencija je objavila rezoluciju i proglas. U rezoluciji je istaknuta neminovnost poraza hitlerovske koalicije, a drug Tito je pozdravljen kao vođa nove Jugoslavije.

Proglas poziva poštene ljude i rodoljube, bez obzira na veru, narodnost i ideološko ubeđenje, da učestvuju u borbi za nacionalno oslobođenje.

Postojanje Oblasnog narodnooslobodilačkog odbora odmah se osetilo. On radi na koordinaciji akcija postojećih i osnivanju novih narodnooslobodilačkih odbora, populariše borbu protiv neprijatelja, razvija ideje bratstva i jedinstva među stanovništvom Kosova i susednih krajeva.

Brezovica: Spomenik „U njedrima Šare“

Zimska ofanziva neprijatelja

Posle osnivačke konferencije okupator, zajedno sa domaćim izdajnicima, polovinom februara 1944. godine, preduzeo je zimsku ofanzivu protiv partizanskih snaga, Glavnog štaba i Oblasnog narodnooslobodilačkog odbora u Đakovičkoj Malesiji. Napao je svom žestinom, uspeo da osvoji ovaj kraj i partizanskim snagama da nanese ozbiljne gubitke. Međutim, nije mu pošlo za rukom da obezglavi pokret, koji se upravo posle ofanzive još više razvija.

Oslobođenje Kosova

U drugoj polovini 1944. godine vode se završne borbe za oslobođenje Kosova. Nemačke vojne snage i vulnetari bili su jaki na ovom području. U to vreme ovuda se povlače snage grupe armije „E“ iz Grčke, Makedonije i Albanije.

Uz nastojanje da se omete povlačenje grupa nemačke armije na sever i razbiju vulnetarske snage, koje su svesrdno pomagale okupatora, istovremeno se vodila borba za konačno oslobođenje Kosova.

Priština: Panorama grada — heroja

PRIŠTINA — GRAD-HEROJ

Priština i njena okolina dale su narodnooslobodilačkoj borbi i revoluciji preko 8.100 aktivnih boraca. Među njima su tri narodna heroja i 121 nosilac „Partizanske spomenice 1941“. Na ratištima širom zemlje palo je 535 boraca.

„Komunisti i rodoljubi Prištine i okoline, na poziv CK KPJ, organizuju narodnooslobodilački pokret u kome su se zajedno našli najbolji sinovi iz redova Albanaca, Srba, Crnogoraca, Turaka i drugih naroda i narodnosti. Pod rukovodstvom Oblasnog i Mesnog komiteta, koji je imao ulogu sreskog komiteta KPJ, oni organizuju otpor i borbu protiv okupatora i njegovih saradnika, vrše diverzije, sabotaže, atentate i jačaju uticaj narodnooslobodilačkog pokreta u sve širim masama u gradu i selima. Iluzije okupatora i njegovih saradnika da će uspeti da žitelje Prištine i okoline suprotstave jedne drugima na nacionalnoj osnovi, da u začetku razbiju i u krvi uguše svaki otpor, kako bi ovde stvorili svoje mirno uporište, nikada nisu ostvarene. Zatvori i masovni logori u gradu, jake policijske i vojne ispostave u selima, zločinačko ubijanje organizatora pokreta i drugih boraca i rodoljuba u gradu i selima, loženje vatri na grudima komunista, svirepe torture nad stanovništvom, vešala i strelišta, nikada nisu ugušili zajedničku borbu naroda i narodnosti ovog kraja. Najbolji sinovi i kćeri ovog kraja, još od prvih dana našli su se

u partizanskim jedinicama, narodnooslobodilačkim odborima, partijskim, skojevskim, omladinskim i drugim antifašističkim organizacijama. Borci ovog kraja stupali su u partizanske odrede u Jablanici i Toplici, na Kukavici i Radanu, na Šar-planini i Skopskoj crnoj gori; borili su se i ginuli na Kosovu i u Metohiji, u Šumadiji i južnoj Srbiji, u Bosni i Crnoj Gorj, širom cele naše zemlje i van nje.“ (Džavid Nimani, na svečanom saboru prištinske opštine, prilikom predaje Ordena narodnog heroja, 28. septembra 1975. godine).

Ta Priština iz dana rata i neprekidne borbe za slobodu, nikla je na bogatim revolucionarnim tradicijama. Prva socijalistička organizacija formirana 1909. godine, a obnovljena 1919, brojala je 140 članova. Njen delegat učestvuje na Vukovarskom kongresu. Uticaj komunista se ne smanjuje, i pored Obznane, tokom svih narednih godina. Oni marta 1941. predvode demonstracije protiv pristupanja Trojnom paktu.

Dani okupacije posebno su teški. Neprijatelj je surov, a osnovni cilj mu je da razbije jedinstvo naroda. Krajem 1941. godine u gradu postoje četiri partijske ćelije (uskoro i peta), u okolnim selima još sedam. Na konferenciji komunista gračaničkog sreza, decembra 1941, istaknuto je da ima 40 članova KPJ i preko stotinu SKOJ-a.

Tokom 1942. godine u okolnim selima narodnooslobodilački odbori su prava vlast i sigurne partizanske baze. Polovinom 1942. godine 3.000 građana Prištine dolazi na sahranu poginulog skojevca Ace Mrdakovića i nemom povorkom pokazuju snagu antifašističkog pokreta, jedinstvo i bratstvo Albanaca, Srba, Crnogoraca i Turaka. U avgustu formiran je pozadinski kosovski partizanski odred. Izlazi partijski list „Kroz borbu“, itd.

Okupator odgovara krvavim represalijama — hapsi, ubija, deportuje. Zatvor je pun antifašista, a juna 1944. Nemci formiraju poseban logor za pripadnike i simpatizere NOP. Ali, ništa nije moglo da pokoleba ljude ovoga grada — ostali su istrajni i zbratimljeni u borbi za slobodu.

Priština je oslobođena 19. novembra 1944. godine, posle teških borbi koje je vodio partizanski bataljon „Meto Barjaktari“ zajedno sa ostalim jedinicama.

Za grad-heroj proglašena je 7. maja 1975. godine.

SPOMENICI NOB

Na području Socijalističke autonomne pokrajine Kosovo podignuto je 296 spomenika i spomen-obeležja kao sećanje na značajne događaje iz narodnooslobodilačke borbe, na sve one koji su se borili na putevima revolucije i na žrtve fašističkog terora.

Priština — Spomen-kosturnica, na Matičarskom brdu iznad grada, monumentalan je spomenik onima koji su pali za slobodu. Tu su posmrtni ostaci palih boraca. Ovo spomen-groblje deluje impresivno. Podignuto je u obliku rascvetanog kosovskog božura. Memorijalni prostor zatvara osam polukrugova, a u centru je bakarna urna nepoznatih boraca. **Spomenik bratstva i jedinstva**, na Trgu bratstva i jedinstva, u centru grada. Ovaj obelisk sa tri svoja kraka simbolizuje zajedničku borbu naroda Kosova — Albanaca, Srba i Crnogoraca — za slobodu. U njegovom podnožju je bronzana skulptura. **Spomenik streljanim albanskim rodoljubima**, u Ulici R. Sadiku.

Landovica (na putu Prizren — Đakovica; od Prizrena 10 km) — **Spomenik narodnim herojima Borisu Vukmiroviću i Ramizu Sadiku**. Ovaj spomenik, odavno nazvan — spomenik Bori i Ramizu ima mnogostruku simboliku i jedan je od onih monumenata koji stoje kao ponos i međaš na svetlim putevima revolucije svih naroda i narodnosti Jugoslavije. O tome govori i tekst urezan na njemu: „Visoko držeći zastavu Komunističke partije Jugoslavije u borbi protiv okupatora i domaćih izdajnika za nacionalno i socijalno oslobođenje, za bratstvo i jedinstvo naših naroda, ovde su aprila 1943. godine položili svoje živote narodni heroji Boro Vukmirović, sekretar i Ramiz Sadiku, član OK KPJ za Kosovo i Metohiju.“ — Upravo na ovom mestu streljani su Boro i Ramiz, tu se završava život a počinje legenda. Njih dvojica početkom aprila 1943. godine bili su u Đakovici i odavde su krenuli za Prizren, gde je trebalo da se sretnu sa Svetozarem Vukmanovićem-Tempom, delegatom CK KPJ i Vr-

Gnjilane: Spomenik bratstva i jedinstva

Priština: Spomen-kosturnica

Peć: Spomenik na Karagaču

hovnog štaba NOV i POJ. Upali su, međutim, 7. aprila u zasedu italijanskih fašista i balista. Posle ogorčene borbe, fašisti su ih uhvatili i zverski zlostavljali, znajući da su obojica istaknuti rukovodioci narodnooslobodilačkog pokreta. Svi pokušaji policije da bilo šta iznudi od njih ostali su bezuspešni. Mučenje se nastavilo i prilikom sprovođenja iz Đakovice u Prizren. Boris i Ramiz su išli zagrljeni. Policija je pokušala da ih razdvoji, kod Landovice je to htela i silom da učini, ali oni su se još snažnije zagrlili. Tako su i pali pod fašističkim rafalima i ostali istinski simbol bratstva i jedinstva. — Biografije Borisa Vukmirovića-Crnog (rođen 1912. godine) i Ramiza Sadikua-Bace (1915) prikaz su životnog puta dvojice istinskih revolucionara koji su sve snage uložili da se ostvari dugotrajna i teška borba koju je vodila Komunistička partija Jugoslavije. To su kazivanja o neprekidnoj angažovanosti od mladićkih dana, preko zatvora, do ustanka i partizanskih bitaka.

Crnojlevo (20 km od Uroševca prema Prizrenu) — **Spomen-česma** u Crnojleveskoj klisuri, na mestu gde je 3. januara 1943. godine partizanski odred „Zejnel Ajdini“ napao italijansku motorizovanu kolonu. Neprijatelju su naneseni znatni gubici, a poginuo je samo jedan partizan.

Đakovica — **Spomenik bratstva i jedinstva** u parku u centru grada, evocira sećanja na pale borce kosovskih brigada i sve one koji su ostali na bojištima revolucije 1941—1945. godine. Impozantnu skulpturu čine tri figure — Albanac, Srbin i Crnogorac, a reljefi kazuju o borbi za slobodu i obnovu zemlje. **Spomenik deseterici aktivista**, koje su fašisti obesili 23. avgusta 1944. godine.

Gnjilane — **Spomenik bratstva i jedinstva** palim borcima i žrtvama fašističkog terora. Skulptura „Nošenje ranjenika“. **Spomenik NOR-u**.

Kosovska Mitrovica — **Spomenik revoluciji i Spomen-grobnica** na Partizanskom brdu, istovremeno obeležavaju prvi i drugi štrajk rudara Trepče (1936. i 1939. godine) i uspomenu na revolucionare ovog kraja. Tu su sahranjeni posmrtni ostaci boraca, revolucionara i žrtava fašističkog terora.

Lipljan (15 km od Prištine) — **Spomen-kosturnica** u kojoj se nalaze posmrtni ostaci 43 borca. Tu su sahranjeni i narodni heroji Vojislav Lakčević i Aleksandar Urdarevski (kasnije prenesen u Skoplje, u Aleju velikana) poginuli 1943. godine. **Spomenik palim borcima i žrtvama fašističkog terora**.

Peć — **Spomenik revolucije**, u parku na Karagaču, podignut palim borcima i žrtvama fašističkog terora, čijih je 250 imena ovde upisano. **Spomenik palim borcima** ispred zgrade Skupštine opštine. — **Spomen-biste narodnih heroja Miladina Popovića, Borisa Vukmirovića i Ramiza Sadikua**. — **Spomenik palim borcima u Vitomirci** (6 km).

Prizren — **Spomen-česma obešenima**, na Trgu 17. novembar, u znak sećanja na desetoricu partizanskih boraca koje je okupator ovde obesio.

Ramljane (između sela Ramljane i Tankosić, 10 km od Uroševca prema Gnjilanu) — **Spomenik** na mestu gde je 27. septembra 1942. godine formiran partizanski odred „Zejnel Ajdini“.

Šara — **Brezovica** — **Spomenik borcima šarplaninskih partizanskih odreda 1941—1945**. — „Njedra Šare“, nalazi se na Čuki (selo Jažince) u blizini Brezovice (oko 30 km od Uroševca). Partizanski odred na Šari prvi put je formiran 3. novembra 1942. godine.

Uroševac — **Spomenik bratstva i jedinstva**, na gradskom trgu, podignut je borcima Šarplaninskog partizanskog odreda, partizanskog odreda „Zejnel Ajdini“, Kosmetских brigada, komunistima i rodoljubima palim u NOB. Uz reči druga Tita na obelisku piše: „U spomen 256 palih boraca u NOB i 109 žrtava fašističkog terora“.

Vučitrn — **Spomenik palim borcima** u dvorištu škole „Boris Kidrič“. Podignut kao sećanje na 162 borca ovog kraja poginulih u NOB.

STARIJA ISTORIJA

Arheološkim ispitivanjima utvrđeno je čovekovo prisustvo u ovim krajevima još u kamenom dobu. Od drugog milenijuma pre nove ere na Balkanu, pa i Kosovu, živeli su Iliri od kojih vode poreklo Albanci.

Područje Dardanije (današnje Kosovo, delovi Makedonije i jugozapadne uže Srbije) nastanjivalo je ilirsko pleme Dardani. Kasnije se smenjuju Rimsko Carstvo, Vizantija, Bugarska i Samuilova makedonska država.

Stevan Nemanja, krajem XII veka, prodire do Lipljana i proširuje svoju državu na celo Kosovo. Od tada, pa do dolaska Turaka, Kosovo je značajna oblast srpske srednjovekovne države. Prizren je neko vreme prestonica, a Peć sedište patrijarha.

Turski osvajači prodiru na Balkan. Na Gazimestanu, blizu Prištine (1389. godine), porazili su srpsku vojsku. Tako su im otvoreni putevi za dalje pohode.

Na Kosovu, kao i drugde, Turci vrše islamizaciju domaćeg stanovništva. Teški su uslovi života, naročito za raj. Brojni su ustanci tokom XVI, XVII i XVIII veka, posebno u vreme ratova između zapadnih hrišćanskih država i Turske. U ovim ustancima ostvaruje se saradnja među balkanskim narodima, osobito između Albanaca i Srba.

U XIX i početkom XX veka nastavlja se otpor protiv Turske. Juna 1878. godine osnovana je Prizrenska liga, čiji je Glavni odbor u Prizrenu, a pododbori i grane u mestima gde žive Albanci. Privremena vlada, obrazovana početkom 1881. godine, ima zadatak da rukovodi albanskim pokretom za autonomiju.

Otpor albanskog stanovništva prema Turcima ne jenjava sve do 1912. godine, kada dolazi do oružanog ustanka u kojem učestvuju 30.000 ljudi. Ustanici oslobađaju Kosovo i ulaze u Skoplje, a mlado-turska vlada prisiljena je da podnese ostavku.

Kulturno-istorijski spomenici

Na Kosovu je sačuvano preko 280 vrednih kulturno-istorijskih spomenika, dragocenih svedoka minulih epoha.

Priština — **Carska (Fatih) džamija** iz 1461. godine uz koju je sahat-kula (početak ovog veka) ● **Čarši ili Taš džamija**, podignuta odmah posle kosovske bitke ● **Kuća Emindžika**, orijentalna gradska arhitektura XIX veka (Prirodnački muzej) ● **Crkva Sv. Nikole**

(polovina XIX veka) ima vredan ikonostas ● **Manastir Gračanica** (10 km) iz 1321. godine, jedan je od najlepših srpskih srednjovekovnih spomenika ● **Uplana**, ostaci antičkog grada iz II i VI veka (Iustiniana Secunda, grad Ilirske Dardanije) ● **Gazimestan** (12 km) sa Gazimestanskim i Muratovim turbetom, te spomenikom-kulom u znak sećanja na Kosovsku bitku 1389. godine.

Dečane — **Manastir Visoki Dečani** (2,5 km), sagrađen između 1327. i 1335. godine, spada među jedinstvene spomenike srednjeg veka po arhitektonskim rešenjima, freskama, starim rukopisima i drugom.

Dakovica — **Stara čaršija** kao urbanistička celina ● **Hadum-džamija** (XVI vek) ● **Velika tekija** ● **Begova kuća** i nekoliko zgrada stare arhitekture ● **Grob Ali paše**.

Gnjilane — Više **starih kuća** iz XVIII i XIX veka i **Derviška tekija** ● **Manastir Rđavac** (29 km) jedan od najstarijih na Kosovu.

Kosovska Mitrovica — **Hamam** iz prošlog veka (muzej) ● Ostaci srednjovekovnog grada **Zvečana** (XI vek) ● **Slatina** (27 km) — ostaci antičkog rudarskog grada Municipiuma D. D. (II—IV vek) ● **Valač** (3,5 km) — praistorijsko naselje (vinčanska kultura) ● **Manastir Banjska** (16 km) nastao 1313—1317. godine ● **Stari Trg** (9 km) sa Saskom crkvom (sredina XIII veka) ● **Manastir Devič**, kod Srbiće (5 km), XVI vek.

Peć — **Pečka Patrijaršija**, jedinstven manastirski kompleks na ulazu u Rugovsku klisuru, sa četiri crkve od kojih je prva iz 1253. godine (freske, riznica) ● **Stara čaršija** ● Više **starih kuća** tipično gradske arhitekture Metohije (Tahir-begov konak, Jašar-pašina kuća, Šermet-kula) ● **Bajrakli džamija** (XV vek).

Prizren — Ceo grad je muzej — sa mnogo starih kuća, čaršijom i mahalama na padini ispod **Prizrenskog grada** (Kaljaja, XI vek) ● Crkva **Bogorodica Ljeviška**, sagrađena 1307. godine na mestu bazilike iz X ili XI veka (jedno vreme pretvorena u džamiju) ● **Sinan-pašina džamija iz 1455. godine** ● **Mehmed-pašin hamam**, XVII vek ● Ostaci manastira **Sv. Arhandeli**, u blizini, nastao između 1349. i 1352. Iznad njega ruševine Gornjeg grada ili Višegrada.

Vučitrn — **Vojnovića kula** ● **Vojnovića most** (XVI vek) danas na suvom, jer je Sitnica promenila tok ● **Stari hamam**.

PRIRODA

Uz sve druge vrednosti — zanimljiva istorija, kulturno-istorijski spomenici, narodno stvaralaštvo i stari zanati — Kosovo nudi i prirodna bogatstva. To su živopisnost Kosova, širina Metohije, visovi Šare i drugih planina, gorostasne klisure koje su usekli vodeni tokovi... Sve zajedno čini jedinstven doživljaj.

Šara (najviši vrh Bistra 2.640 m) poznata je po smučarskim terenima na Brezovici, gde je i sportsko-rekreativni centar. **Prokletije**, sa vrhom Đeravica (2.656 m), najviša su planina, dok **Kopaonikom** dominira Pančičev vrh (2.017 m).

Te planine čuvaju svoja gorska jezera (na Šari i Prokletijama), Rugovsku, Kačaničku i Ibarsku klisuru, klisuru Dečanske Bistrice, Sušičku klisuru, izvor Belog Drima sa veličanstvenim vodopadom, kanjon Miruše sa 11 vodopada i 11 pećina, mermernu Murtur pećinu, Radavačku pećinu.

Jedinstven evropski prirodni fenomen je bifurkacija reke Nerodimke — jednim krakom uliva se u Lepenac (a ovaj u Vardar), drugim u Sitnicu, pa tako njene vode odlaze u dva mora (Egejsko i Crno more).

Centri planinskog turizma su Brezovica na Šari i Dečani, a banjskog Ilidža, Banjska i Klokot.

Reke Ibar, Beli Drim, Sitnica, Pečka i Dečanska Bistrica i druge bogate su ribom, kao i veštačka jezera na Ibru, Batlavi i Gračanki. Lovišta se prostiru na preko 900.000 hektara.

Priroda je zaista raskošna.

INFORMACIJE

MUZEJI

Prishtina — **Muzej Kosova**, Trg bratstva — jedinstva 13, ima arheološko, etnološko i prirodnjačko odeljenje. Izložene su bogate zbirke nalaza iz neolitske, ilirske i rimske kulture, kopije fresaka, narodne nošnje i predmeti starih zanata. Posebno je dragocena numizmatička zbirka sa više od 1.100 primeraka bakarnog, srebrnog i zlatnog novca kovanog u ovim krajevima od antike do srednjeg veka. ● **Prirodnjački muzej**, Ul. Vuka Karadžića 6 (u kući Emindžika), daje pregled flore i faune SAP Kosova.

(polovina XIX veka) ima vredan ikonostas ● **Manastir Gračanica** (10 km) iz 1321. godine, jedan je od najlepših srpskih srednjovekovnih spomenika ● **Ulpiana**, ostaci antičkog grada iz II i VI veka (Iustiniana Secunda, grad Ilirske Dardanije) ● **Gazimestan** (12 km) sa Gazimestanskim i Muratovim turbetom, te spomenikom-kulom u znak sećanja na Kosovsku bitku 1389. godine.

Dečane — **Manastir Visoki Dečani** (2,5 km), sagrađen između 1327. i 1335. godine, spada među jedinstvene spomenike srednjeg veka po arhitektonskim rešenjima, freskama, starim rukopisima i drugom.

Đakovica — **Stara čaršija** kao urbanistička celina ● **Hadum-džamija** (XVI vek) ● **Velika tekija** ● **Begova kuća** i nekoliko zgrada stare arhitekture ● **Grob Ali paše**.

Gnjilane — Više **starih kuća** iz XVIII i XIX veka i **Derviška tekija** ● **Manastir Đavac** (29 km) jedan od najstarijih na Kosovu.

Kosovska Mitrovica — **Hamam** iz prošlog veka (muzej) ● Ostaci srednjovekovnog grada **Zvečana** (XI vek) ● **Slatina** (27 km) — ostaci antičkog rudarskog grada Municipiuma D. D. (II—IV vek) ● **Valač** (3,5 km) — praistorijsko naselje (vinčanska kultura) ● **Manastir Banjska** (16 km) nastao 1313—1317. godine ● **Stari Trg** (9 km) sa Saskom crkvom (sredina XIII veka) ● **Manastir Devič**, kod Srbice (5 km), XVI vek.

Peć — **Pečka Patrijaršija**, jedinstven manastirski kompleks na ulazu u Rugovsku klisuru, sa četiri crkve od kojih je prva iz 1253. godine (freske, riznica) ● **Stara čaršija** ● **Više starih kuća** tipično gradske arhitekture Metohije (Tahir-begov konak, Jašar-pašina kuća, Šermet-kula) ● **Bajrakli džamija** (XV vek).

Prizren — Ceo grad je muzej — sa mnogo starih kuća, čaršijom i mahalama na padini ispod **Prizrenskog grada** (Kaljaja, XI vek) ● Crkva **Bogorodica Ljeviška**, sagrađena 1307. godine na mestu bazilike iz X ili XI veka (jedno vreme pretvorena u džamiju) ● **Sinan-pašina džamija iz 1455. godine** ● **Mehmed-pašin hamam**, XVII vek ● Ostaci manastira **Sv. Arhandell**, u blizini, nastao između 1349. i 1352. Iznad njega ruševine Gornjeg grada ili Višegrada.

Vučitrn — **Vojnovića kula** ● **Vojnovića most** (XVI vek) danas na suvom, jer je Sitnica promenila tok ● **Stari hamam**.

PRIRODA

Uz sve druge vrednosti — zanimljiva istorija, kulturno-istorijski spomenici, narodno stvaralaštvo i stari zanati — Kosovo nudi i prirodna bogatstva. To su živopisnost Kosova, širina Metohije, visovi Šare i drugih planina, gorostasne klisure koje su usekli vodeni tokovi . . . Sve zajedno čini jedinstven doživljaj.

Šara (najviši vrh Bistra 2.640 m) poznata je po smučarskim terenima na Brezovici, gde je i sportsko-rekreativni centar. **Prokletije**, sa vrhom Đeravica (2.656 m), najviša su planina, dok **Kopaonikom** dominira Pančićev vrh (2.017 m).

Te planine čuvaju svoja gorska jezera (na Šari i Prokletijama), Rugovsku, Kačaničku i Ibarsku klisuru, klisuru Dečanske Bistrice, Sušičku klisuru, izvor Belog Drima sa veličanstvenim vodopadom, kanjon Miruše sa 11 vodopada i 11 pećina, mermernu Murtur pećinu, Radavačku pećinu.

Jedinstven evropski prirodni fenomen je bifurkacija reke Nerodimke — jednim krakom uliva se u Lepenac (a ovaj u Vardar), drugim u Sitnicu, pa tako njene vode odlaze u dva mora (Egejsko i Crno more).

Centri planinskog turizma su Brezovica na Šari i Dečani, a banjškog Ilidža, Banjska i Klokot.

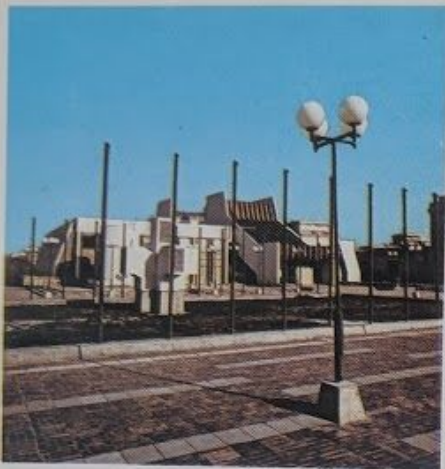
Reke Ibar, Beli Drim, Sitnica, Pečka i Dečanska Bistrica i druge bogate su ribom, kao i veštačka jezera na Ibru, Batlavi i Gračanki. Lovišta se prostiru na preko 900.000 hektara.

Priroda je zaista raskošna.

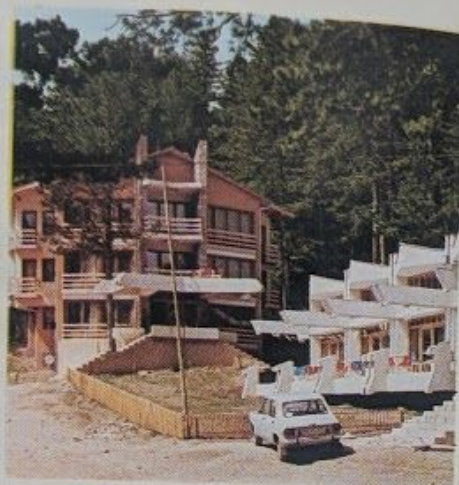
INFORMACIJE

MUZEJI

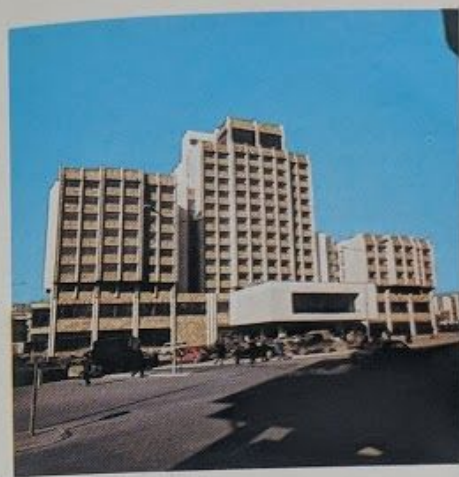
Prishtina — **Muzej Kosova**, Trg bratstva — jedinstva 13, ima arheološko, etnološko i prirodnjačko odeljenje. Izložene su bogate zbirke nalaza iz neolitske, ilirske i rimske kulture, kopije fresaka, narodne nošnje i predmeti starih zanata. Posebno je dragocena numizmatička zbirka sa više od 1.100 primeraka bakarnog, srebrnog i zlatnog novca kovanog u ovim krajevima od antike do srednjeg veka. ● **Prirodnjački muzej**, Ul. Vuka Karadžića 6 (u kući Emindžika), daje pregled flore i faune SAP Kosova.

Priština: Omladinski spomen-dom „Boro i Ramiz“

Dečane: Dečje odmaralište

Priština: Grand hotel „Priština“

Landovica: Motel „Vlazrmi“

Dakovica — Regionalni muzej, Ulica B. Kidriča 40.

Kosovska Mitrovica — Muzej (u starom hamamu) ima zbirke praistorijske plastike sa nalazišta Valač i „Fafos“, plastike iz mlađeg kamenog doba, zatim etnografsku i zbirku kristala, te brojne eksponate iz NOB ● **Muzej kristala** u Starom Trgu, 9 km, poseduje jednu od svetski najbogatijih kolekcija minerala — iskopanih u jamama Rudnika Trepča.

Peć — **Muzej NOB** u kući narodnog heroja Miladina Popovića, posvećen je životu i radu tri narodna heroja — Miladina Popovića, Ramiza Sadikua i Borisa Vukmirovića. — **Miladin Popović** (1910—1945), spada u red najistaknutijih revolucionara Kosova. Njegov revolucionarni put počeo je još u gimnazijskim danima u Peći, a nastavlja se na Beogradskom univerzitetu. Organizator je mnogih akcija KPJ na Kosovu pre rata, a 1937. godine pripremio je osnivačku konferenciju na kojoj je izabran Oblasni komitet KPJ za Kosovo i Metohiju, čiji sekretar postaje. Policija ga progona i hapsi. Učestvovao je na Petoj zemaljskoj konferenciji KPJ. Neumorno radi na pripremanju ustanka, a tokom rata među albanskim komunistima. Sa Visa, septembra 1944. godine vraća se na Kosovo, za političkog sekretara Oblasnog komiteta KPJ, mnogostruko se angažujući na svim poslovima. Pao je kao žrtva atentata balista.

Prizren — **Arheološki muzej** u Sahat-kuli i hamamu, poseduje dragocene predmete sa nalazišta na području Prizrena, Dragaša, Orahovca i Suve Reke. ● **Muzej Prizrenske lige**, u zgradi gde je ona 10. juna 1878. godine osnovana. Na skupštini Albanci ovih krajeva zahtevali su od turskih vlasti uspostavljanje autonomije i uvođenje albanskog jezika u škole.

STALNE MANIFESTACIJE

- **Miting poezije**, 8. i 9. maj, **Dakovica**.
- **Majski susreti**, međuopštinska smotra kulturno-umetničkih društava, od 21. do 28. maja, **Gnjilane**.
- **Sabor kulture radnika — amatera Jugoslavije**, susreti radnika — amatera slikara i pisaca, 21.—23. jun, **Kosovska Mitrovica**.
- **Miting revolucionarne poezije**, 4. jul, **Peć**.
- **Književni susreti „Lazar Vučković“**, 30. septembar i 1. oktobar, **Prizren i Brezovica**.
- **Večeri „Bratstva“**, susret dramskih amatera Jugoslavije, 10.—22. oktobar, **Prizren**.
- **Kosovska berba grožđa**, početak oktobra, **Prizren, Đakovica, Orahovac, Suva Reka**.
- **Akordi Kosova**, festival zabavnih melodija, kraj novembra, **Priština**.

SMEŠTAJ

- Priština:** Grand-hotel (664 l), hotel „Kosovski božur“ (200 l), hotel „Union“ (50 l). **Priština — Kosovo Polje:** Hotel „Kosovo“ (30 l). **Priština — Kačanik:** Motel „Kaljaja“ (24 l).
- Dečane:** Hotel „Visoki Dečani“ (49 l), 35 vila (136 l), Dečje odmaralište (400 l), auto-kamp.
- Đakovica:** Hotel „Paštrik“ (40 l).
- Gnjilane:** Hotel „Kristal“ (40 l), hotel (42 l) u Klokot banji (15 km).
- Kosovska Kamenica:** Hotel „Mineral“ (35 l)

Kosovska Mitrovica: Hotel „Adriatik“ (80 l), motel „Partizanski put“ (40 l), hotel „Zvečan“ (40 l), hotel „Banjska“ (33 l) u Banjskoj (15 km).

Landovica: Motel „Vlazr imi“ (50 l).

Orahovac: Hotel „Park“ (45 l).

Peć: Hotel „Metohija“ (152 l), hotel „Korzo“ (76 l), motel „Dardanija“ (32 l), auto-kamp „Karagač“ **Peć-Klina:** Motel „Nora“ (52 l). **Peć-Banja Iliđa:** Hotel „Iliđa“ (45 l), dva banjska stacionara (200 i 120 l), privatni smeštaj (160 l).

Prizren: Hotel „Theranda“ (89 l), hotel „Turist“ (26 l) auto-kamp „Putnik“ (20 kućica — 53 l), motel (20 l) u Našecu (8 km).

Šara-Brezovica: Hotel „Breza“ (120 l); domovi: „Stojkova kuća“, „Bačila“, „Partizan“ i Planinarsko-smučarski dom (ukupno 260 l).

Uroševac: Hotel „Ljuboten“ (46 l).

Zubin Potok: Motel „Mimoza“ (40 l), auto-kamp „Konak“.

TURISTIČKE AGENCIJE

Priština: Turist-Kosova, M. Tita 36, tel. 22-373 ● Beograd tours, Lenjinova bb, tel. 25-189 ● Putnik-Kosovo, M. Tita 24, tel. 22-058 ● Turist junior (omladinska agencija), M. Tita 35, tel. 22-824 ● Ferstudent, tel. 23-349 ● Kosovotrans (putnički i gradski saobraćaj), Lenjinova bb, tel. 22-612.

Đakovica: Turist-Gjakova, M. Tita 389, tel. 85-123 ● Turist-Kosova, M. Tita bb, tel. 84-166 ● Putnik-Kosovo, tel. 84-084.

Gnjilane: Turist-Kosova, tel. 82-144.

Kosovska Mitrovica: Turist-Kosova, R. Sadiku 1, tel. 23-355 ● Putnik-Kosovo, M. Tita 124, tel. 22-887.

Peć: „Metohijaturist“, M. Tita 20, tel. 22-314 ● Putnik-Kosovo, M. Tita 60, tel. 22-261 ● Turist-Kosova, tel. 22-087.

Prizren: Turist-Kosova, Trg 17. novembra 22, tel. 22-344, Putnik-Kosovo, tel. 22-278.

Uroševac: Turist-Kosova, tel. 80-119.

ZDRAVSTVENA SLUŽBA

Priština — Dom zdravlja, Beogradska 22, tel. 24-611, 24-667 ● **Opšta bolnica**, tel. 22-222, 22-251 (Interna klinika tel. 28-052, Dečje odeljenje tel. 24-172) ● Hitna pomoć, tel. 94.

Dečane — **Zdravstvena stanica**, tel. 72-022.

Đakovica — **Medicinski centar**, C. Frašeri bb., tel. 84-135, 84-240 ● Hitna pomoć, tel. 94.

Gnjilane — **Medicinski centar**, tel. 82-130 ● Hitna pomoć, tel. 94.

Kosovska Mitrovica — **Medicinski centar**, E. Duraku bb., tel. 22-121 ● Hitna pomoć, tel. 94.

Peć — **Medicinski centar** — **Opšta bolnica**, tel. 22-022, 22-076 ● Hitna pomoć, tel. 94.

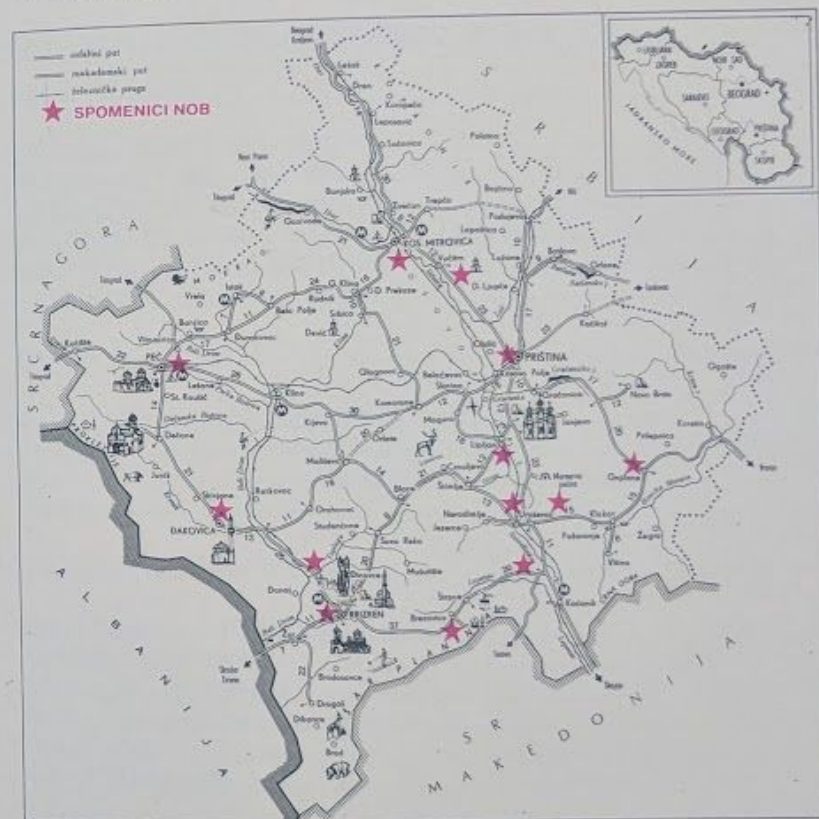
Prizren — **Medicinski centar**, R. Sadiku 1, tel. 22-222 ● Hitna pomoć, tel. 94.

POŠTE

U svim mestima postoje pošte, sa uobičajenim radnim vremenom uslužnih šaltera.

Telefonske centrale rade: Priština — neprekidno (0—24 h), Đakovica, Gnjilane, Kosovska Mitrovica, Peć i Prizren od 7 do 21 h; Dečane 8—14 i 17—18 h.

Karakteristični pozivni telefonski brojevi: Priština 038, Dečane 039, Đakovica 039, Gnjilane 038, Kosovska Mitrovica 028, Peć 039, Prizren 029, Uroševac 038. Vučitrn 028.

MILICIJA

Priština: SUP, Kragujevačka 7, tel. 29-011 i 92; Stanica milicije, tel. 22-420.
Đakovica: SUP, M. Tita bb, tel. 84-106 i 92. **Gnjilane:** SUP, Bojanina bb, tel. 82-006 i 92. **Kosovska Mitrovica:** SUP, M. Pijade 4, tel. 23-005 i 92. **Peć:** SUP, M. Tita 157, tel. 22-120 i 92. **Prizren:** SUP, B. Vukmirovića bb., tel. 22-055 i 92. **Uroševac:** SUP, tel. 80-222 i 92.

ZA VOZAČE

- **Auto-moto savez Kosova**, Priština, Kragujevačka 2, tel. 23-376.
- **SPI — Služba pomoći i Informacija** — 987 ima svoje baze u Prištini i Đakovici.
- **Auto-moto društva**: u Prištini, Lenjinova 46, tel. 23-155; u Đakovici, Gnjilanu, Kosovskoj Mitrovici, Peći, Podujevu, Prizrenu, Uroševcu i Vučitrnu.
- **Auto-servisi**: Priština, Đakovica, Gnjilane, Kosovska Mitrovica, Peć, Prizren, Uroševac.

S A D R Ž A J

Uvod.....	4
KOSOVO U SOCIJALISTIČKOJ REVOLUCIJI	5
DANI BORBE.....	6
Početak oružanog ustanka.....	7
Formiranje partizanskih jedinica.....	9
Antifašističke demonstracije.....	10
Pogibija B. Vukmirovića i R. Sadikua	12
Narodnooslobodilački odbori.....	12
Formiranje Glavnog štaba.....	13
GODINE USPONA	13
Prva makedonsko-kosovska brigada.....	14
Oblasni narodnooslobodilački odbor.....	14
Zimska ofanziva neprijatelja	15
Oslobodenje Kosova.....	15
DOPRINOS REVOLUCIJI.....	17
PRIŠTINA — GRAD-HEROJ.....	18
SPOMENICI NOB	19
STARIJA ISTORIJA.....	23
Kulturno-istorijski spomenici	23
PRIRODA.....	25
INFORMACIJE.....	25
Muzeji	25
Stalne manifestacije	27
Smeštaj.....	27
Turističke agencije	28
Zdravstvena služba.....	28
Pošte	29
Milicija	29
Za vozače.....	30